

SĂLUC HORVAT

EMINESCU
ÎN MEMORIA TIMPULUI

Cuvânt-înainte de
Ștefan Vișovan

Cluj-Napoca, 2024

CUPRINS

Cuvânt-înainte de Ștefan Vișovan | 9

Romanul vieții lui Mihai Eminescu | 21

Mihai Eminescu în conștiința poporului român | 21

De la Emin Osman la Eminovici | 23

Mihai Eminescu în memoria timpului | 28

De la Mihail Eminovici la Mihai Eminescu | 46

Eminescu după Eminescu | 208

Receptarea și editarea operei

    lui Mihai Eminescu (ediții și editori) | 293

    Titu Maiorescu | 294

    Vasile G. Morțun, un nou început în editarea lui Eminescu | 297

    A.D. Xenopol | 298

    Ion Scurtu | 300

    A.C. Cuza | 302

    Garabet Ibrăileanu | 304

    Mihail Dragomirescu | 307

    Gheorghe Bogdan-Duică | 310

    Constantin Botez | 311

    George Călinescu | 312

    Tudor Vianu | 318

    Perspicius (Dumitru S. Panaitescu), Eminescu – *Opere*, ediție critică | 321

    Alte ediții | 325

    Ediții noi și reeditări necesare. Mihai Eminescu – *Opere*, volumul XVI | 335

    Mihai Eminescu – *Opere*, volumul XVII | 339

    Mihai Eminescu – *Opera poetică* | 343

- O ediție anastatică a *Operei* lui Mihai Eminescu | 347
Eugen Simion, editor al manuscriselor lui Eminescu | 350
- Mihai Eminescu în critica literară actuală | 355
Mai este Eminescu actual? | 355
Mihai Eminescu în *Oglinzi paralele* | 364
Polimorfismul operei eminesciene | 370
Eminescu în reprezentări critice | 375
Constantin Cubleşan, noi lecturi eminesciene | 381
Defăimarea lui Eminescu | 383
Tudor Nedelcea, *Pentru mine, Eminescu...* | 388
Eminescu în Colecția „Eminesciana” | 391
Eminescu în viziunea criticilor clujeni | 396
Avatarurile prozei eminesciene | 400
Mihai Eminescu, *Proza literară* | 403
Mihai Cimpoi, *Dicționar enciclopedic Mihai Eminescu* | 407
Mihai Cimpoi, *Hyperion și Demiurg*.
„Luceafărul”, mit și dramă existențială | 412
Mircea Popa, *Mihai Eminescu. Contextul receptării* | 415
Repere eminesciene | 420
Mihai Eminescu, creator al limbajului poetic modern | 422
Lexicul poetic eminescian | 426
Eminescu, *omul deplin al culturii* naționale și universale | 429
Eminescu în literatura maghiară | 435
Voci lirice europene | 441
Eminescu și Maramureșul. Scriitori maramureșeni
despre Mihai Eminescu | 444

Mihai Eminescu și Sătmarul. Documente de istorie literară | 449
Studiile lui Mihai Eminescu la Viena și Berlin. Manuscrisele germane | 452

Anexe | 457

Mihai Eminescu. Ediții | 457

Contribuțiile critice din ultimele decenii la studiul operei
lui Mihai Eminescu (*Listă selectivă*) | 465

Referințe bibliografice | 477

De ce Mihai Eminescu?

Săluț Horvat în dialog cu Gheorghe Pârja | 481

Note biobibliografice despre autor | 491

ROMANUL VIETII LUI MIHAI EMINESCU

Mihai Eminescu în conștiința poporului român

Mihai Eminescu și opera sa ocupă un loc unic în conștiința poporului român, fiind receptat drept cel mai mare poet, făuritor de limbă, cel care reprezintă esența spiritului românesc, despre el scriindu-se mai mult decât despre oricare alt scriitor român.

Prezența pleneră a lui Eminescu în conștiința poporului nostru este ilustrată prin modul în care a fost receptat de-a lungul timpului, despre el scriindu-se și publicându-se studii monografice, analize și comentarii critice, biografii documentate sau romanțate, evocări și amintiri. I s-au tipărit scrierile în sute de ediții. Cu toate acestea, Mihai Eminescu rămâne greu de cuprins, pe măsura trecerii timpului, viața și opera sa oferind noi orizonturi de cercetare.

Din dorința de a-l apropia pe Mihai Eminescu de cititorul de astăzi și de cei ce vor urma, de a înlesni drumul spre o mai bună cunoaștere și înțelegere a vieții și operei sale, a modului în care a fost cunoscut și receptat de contemporanii săi și de posteritate și, mai ales, de a sublinia încercările, mai vechi și mai noi, de a-l îndepărta de cititorii săi, ne-am propus o rescriere a biografiei sale. De data aceasta, într-o formulă aparte. În locul unei biografii romanțate de tipul multora dintre cele care s-au scris până acum, sub forma unor evocări, memorii, întâmplări din viața poetului, în care s-a urmărit mai ales partea emoțională, nu de puține ori, pline de înflorituri, mitizări sau denigrări, în demersul nostru, ne-am propus și am urmărit viața și activitatea lui Eminescu de-a lungul timpului, etapă cu etapă, prezentându-le

așa cum s-au desfășurat, pornind de la date reale extrase din documente și consemnări reținute de istoria literară. Am avut în vedere, mai întâi, omul cu bunele și relele sale. De la copilul Mihail la tânărul hoinar prin țară – singur sau însoțind trupele teatrale ale timpului –, la adultul prezent în viața socială, în cea literară, ca scriitor și gazetar, bibliotecar, revizor școlar și, în sfârșit, la viața petrecută prin casele de sănătate. *Un Eminescu așa cum a fost și cum a rămas în memoria timpului.*

Istoria literară cunoaște un număr important de lucrări cu caracter biografic despre Eminescu, fiecare aducând un plus la cunoașterea poetului. Primele schițe biografice i se datorează lui Titu Maiorescu, care, în prefața de la edițiile *Poesii*, în studiul *Mihai Eminescu și poeziile lui*, pe lângă ampla analiză asupra poeziei eminesciene, i-a schițat și un portret biografic poetului, aducând o serie de clarificări în privința numeroaselor opinii formulate în legătură cu personalitatea lui Eminescu, cu boala și moartea sa.

Prima cercetare biografică și cea mai importantă, care a rămas ca model, și am numi-o unică, este monografia *Viața lui Mihai Eminescu*, realizată de G. Călinescu, lucrare considerată de G. Ibrăileanu „cel mai important monument ce s-a ridicat până astăzi lui Eminescu”. În opinia lui G. Călinescu, cercetarea operei eminesciene trebuie să pornească de la cunoașterea biografiei poetului, care completează opera, considerând că nu i se poate studia opera fără a-i cunoaște și a-i determina calitatea sufletului: „Îmi trebuia portretul moral ca să pot stabili un raport de conformitate a operei cu viața. Schițând portretul moral al lui Eminescu, n-am făcut altceva decât să trag primele linii ale caracterizării operei, într-atât cele două aspecte, viața–creația mi s-au părut strâns legate”.

Se cunosc și alte biografii eminesciene, sub forma unor evocări, memorii, amintiri, întâmplări din viața poetului. Nu de puține ori, pline de născociri, de înflorituri, mitizându-l sau denigrându-l, mergând până la a cere să ne despărțim de Eminescu, fiindcă el nu ne mai reprezintă.

În demersul de față, am încercat, pe cât a fost posibil, să-l prezint pe Eminescu așa cum a fost el văzut, pornind de la surse credibile și verificabile, motivate de opinii și de numeroase trimiteri explicative, așa cum s-au derulat în timp. Am început cu anul 1735, dată probabilă, la care s-a născut

Petre Eminovici/Iminovici, primul dintre străbunii lui Eminescu atestat pe meleagurile Moldovei, venit din zona Blajului transilvan, conducând informația până în anul 2010.

Romanul vieții lui Mihai Eminescu începe cu nașterea lui Mihai, copilul cu „cap de Apollo și cu harul zeilor”, care s-a întâmplat într-o zi de iarnă, la Botoșani, sau, poate, la Ipotești, zi rămasă până astăzi sub semnul incertitudinii, cuprinsă între 20 decembrie 1849 și 15 ianuarie 1850. Gheorghe Eminovici, tatăl lui Mihai, a notat pe o veche *Psaltire*: „Astăzi, 20 decembrie 1849, la patru și cincisprezece minute evropenești, s-a născut fiul nostru Mihai”. De la Aglaia, sora lui Mihai, a rămas următoarea mărturie: „Mama mi-a spus odată când era veselă, căci de obicei era mereu mohorâtă, că pe Mihai l-a născut într-o iarnă geroasă din 1849, cu o zi mai devreme de Crăciun botezându-l în legea strămoșească în luna ghenar la Botoșani”. Atât poetul, cât și alți biografi ai lui Eminescu au menționat mai multe date de naștere. Data de *15 ianuarie 1850* a fost preluată însă de istoria literară ca *zi de naștere a lui Mihai*, singura care a fost menționată în *Registrul de nașteri și botezuri*, considerată ca fiind cea reală, iar *locul nașterii, orașul Botoșani*. Până a se ajunge la această dată, istoria dezvăluie multe alte momente ce pun în lumină o serie de elemente ale genezei lui Mihai Eminescu, care îi conturează personalitatea.

De la Emin Osman la Eminovici

Originea etnică a numelui de Eminovici/Iminovici, când și de unde au venit cei care l-au purtat, locul de unde au plecat, toate acestea au provocat o serie de dispute încă din timpul vieții poetului, nu de puține ori, acesta fiind prilej de ironizare din partea adversarilor săi. Când și de unde au venit strămoșii lui Mihai Eminescu pe meleagurile Moldovei de Nord au constituit și mai constituie întrebări la care nu s-a dat încă un răspuns definitiv. Ipotezele și prezumțiile formulate în decursul anilor au fost numeroase și variate, unele fanteziste sau rău căutate.

Încă din perioada vieneză, bunul său prieten, Ioan Slavici, îi spunea *turcule*. Exotismul radicalului *Emin*, prezent în nume de origine orientală, de tipul

Emin Osman, Emin Efemi, a făcut ca unii biografi ai poetului să considere turcă originea Emin(ovicilor). N. Petrașcu, unul dintre primii autori de studiu critic consacrat poetului, nota că între strămoșii orientali ai lui Eminescu s-ar afla un Emin-Effendi, negustor turc rătăcit prin Moldova, care s-a încreștinat și s-a căsătorit cu o româncă. Opinia este împărtășită și de Iacob Negruzzi și notată în *Amintiri din Junimea*. La un moment dat, și poetul afirma că familia sa „se trage de la un Antuși Emin Aga”. Deși plauzibilă, prezumția originii turce a lui Eminescu a rămas doar o supoziție.

Alăturând la rădăcina *Emin* sufixul *-ovici* (*-ivici*), specific numelor de origine slavă, s-a lansat ideea originii bulgare a Eminovicilor, ipoteză promovată mai ales de adversarii poetului: I.C. Fundescu, N. Bassarabescu, Al. Macedonski, Nicu Xenopol, în scopul denigrării acestuia. Pentru Macedonski, Eminescu era „bulgarul care în *Timpul* mă înjura zilnic în modul cel mai grosolan”.

Fratele poetului, Matei, susținea că strămoșul familiei sale ar fi fost un ofițer suedez, un cavaler din armata lui Carol al XII-lea, regele Suediei, care, fiind rănit pe front, a rămas, în urma războiului, în Moldova, unde s-a căsătorit cu o româncă, având un singur copil, pe bunicul poetului Mihai. Chiar dacă Matei susținea că aceste date au fost aflate de la tatăl său, în lipsa unor documente, ideea a fost respinsă. Corneliu Botez, unul dintre biografii lui Eminescu, susține că ipoteza transmisă de Matei este o simplă aserțiune, iar Ioan Slavici este de părere că, mai degrabă, poate fi considerată o basmă cu care căminarul urmărea să adoarmă curiozitatea fiilor săi legată de originea familiei lor.

Pornind de la faptul că, după răpirea Basarabiei (1775), satul Călinești a fost colonizat de ruteni, s-a lansat ideea originii rutene a Eminovicilor. Ipoteza a fost susținută și de Corneliu Botez, chiar și de Raluca, mama poetului. Vasile Gherasim, cercetând conscripțiile Parohiei Călinești, constată existența, în aceste locuri, a mai multor familii cu numele de Ieminovici, vorbitori de limbă ruteană, dar că niciuna nu avea legătură de rudenie cu strămoșii poetului. Acesta nu exclude, prin urmare, posibila origine ruteană a poetului. Prezența acestor vorbitori de limbă ruteană nu constituie însă o dovadă certă a originii rutene a poetului – sunt de părere unii eminescologi, între care și Augustin Z.N. Pop.

Leca Morariu, în urma identificării, într-un registru al funcționarilor publici din provinciile Galiția și Lodomeria, a unui slujitor cu numele de Michael von Eminowicz, afirmă că strămoșii poetului din Bucovina ar avea legătură cu polonezul von Eminowicz.

Vasile Gherman respinge această prezumție, afirmând că „familia poetului nu poate fi de origine poloneză, căci trecutul acestei familii este, cu cât mergem mai mult înapoi, țărănească, iar nu nobilă cum ar fi trebuit să se întâmple dacă ar fi fost într-adevăr rudă cu acel von Eminowicz.” (*Apud Ion Roșu, Legendă și adevăr în biografia lui Mihai Eminescu*, p. 34).

Opinii pro și contra, nu lipsite de argumente, s-au lansat în privința originii armenie a lui Eminescu. Acceptându-se că rădăcina *Emin* este de origine orientală și că și astăzi sunt, între armeni, indivizi care se numesc Emin, se poate stabili concluzia că și paronimicul Eminovici s-a format de la acest radical, deci că strămoșii lui Eminescu au fost armeni. În privința locului de formare a numelui, opiniile se îndreaptă spre Polonia, unde întâlnim acest nume, de unde a trecut în Basarabia.

Ca o curiozitate, trebuie să amintim faptul că Dicționarul *Larousse* nota despre Eminescu: „Poet român născut în 1850, la Ipotești, lângă Botoșani, dintr-o familie de origine armeană”. Una dintre opiniile de luat în seamă privind originea armeană a lui Eminescu este cea a poetului, care nota la un moment dat: „Toate afirmațiile care îmi atribuie diverse origini sunt fan-teziste în cel mai înalt grad. Singura, cât de cât credibilă, este cea care îmi atribuie o origine armeană, ceea ce este departe a mă discredită, căci crearea coloniei armenie în țara noastră este anterioară domniei voievodului Dragoș din Maramureș.” (Cf. Ion Roșu, *op. cit.*, p. 467).

Legende privind originea poetului se întregesc cu opinia francezului Fernand Baldensperger, care afirmă că „liricul român Eminescu este de origine sârbă”, sufixul *-ovici*, specific limbii sârbe, fiind unul dintre argumentele acestei ipoteze. Ideea este susținută și de Constantin Sion, care afirma că, într-un dicționar al boierilor moldoveni, se nota în dreptul numelui Eminovici: „sârb pripășit în țară după introducerea *Regulamentului* și ridicarea în rang a boierimii de către Mihai Vodă”.

Alte opinii vorbesc despre originea albaneză, persană, evreiască sau nem-tească a înaintașilor Eminovicilor.

Din oricâte argumente s-au adus și s-au susținut pentru a se dovedi originea străină a strămoșilor poetului, niciuna nu a putut fi susținută pe bază de documente, rămânând la stadiul unor prezumții.

Profesorul bucovinean Vasile Gherasim, polemizând cu eminescologul Leca Morariu, a mutat centrul căutării originii lui Eminescu pe teritoriul românesc, afirmând că „familia Eminovici poate fi cercetată numai acolo unde se află ea astăzi, adică în Călinești, ca familie de țărani”. Opinii asemănătoare sunt susținute și de alți biografi ai poetului. G. Călinescu, de exemplu, în *Viața lui Eminescu*, nota: „e lucru hotărât că Eminescienii au trăit și înainte de 1736, fie în satul Călinești, fie pe moșia boierului Cristea din Costâna”, iar Ion Crețu scria: „Este de presupus deci că originea Eminescienilor din Călinești se pierde în negura timpului din veac în veac, ca aceea a tuturor țăranilor români din acest sat.” (*Mihai Eminescu. Biografie documentară*).

Pornind de la constatarea că numele de Eminovici (Iminovici), format din radicalul *Emin*, nu se găsește la niciunul dintre vecinii dinspre nord-est, Dumitru Caracostea susține că acest nume trebuie căutat în sud, mai precis la sud-dunăreni, la aromâni. Caracostea este de părere că patronimul Eminovici s-a format nu de la un nume de botez Emin, ci de la numele comun de origine turcă *Emin*, devenit în graiul aromân, mai întâi, porecla Emin, Imin, iar apoi Eminovici/Iminovici (Cf. Ion Roșu, *op. cit.*). Emigrările din sudul Dunării, mai ales după războiul turco-austriac (1737-1739) au făcut posibil ca mai mulți sârbi, macedo-români și albanezi să ajungă în Transilvania. Între aceștia, este posibil să fi fost și cei care purtau numele de Iminovici, întâlnit, mai întâi, în Banat, apoi la Blaj, unde s-au descoperit mai mulți inși cu acest nume.

Aceste date duc la concluzia că originea strămoșilor poetului se află pe teritoriul românesc. Între susținătorii acestei ipoteze, se numără și D. Vatamaniuc, care este de părere că strămoșii bucovineni ai lui Eminescu trebuie să fi fost la origine *emigranți transilvăneni*, iar Blajul, locul de unde a pornit, spre Moldova, Petre Eminovici, străbunicul poetului.

Analizând multiplele ipoteze formulate de-a lungul anilor, istoricul literar Ion Roșu, în lucrarea *Legendă și adevăr în biografia lui Mihai Eminescu*, vol. I. *Origini* (București, Editura Cartea Românească, 1989), ajunge la concluzia că originea strămoșilor lui Eminescu trebuie căutată în interiorul hotarelor etnice românești. Paronimul Eminovici/Iminovici trebuie

acceptat ca fiind un nume artificial creat în Banat, prin adăugarea sufixului sârbesc *-ovici* la porecla unui român. „Așadar”, notează Ion Roșu, „istoria numelui din părinți al lui Eminescu devine, în sfârșit, limpede! Ea începe cu un prim strămoș bănățean poreclit sau supranumit Imin(u), născut cam pe la anul 1675, pe timpul ocupației turcești, al cărui fiu, hirotonisit preot pe la 1730, a devenit, sub ierarhia sârbească în biserică, primul Iminovici.” (Cf. Ion Roșu, *op. cit.*, p. 104). În ideea argumentării apartenenței strămoșilor lui Eminescu în Banat, în *Cronologia* de la sfârșitul cărții, Ion Roșu notează:

1675. *Banat?* Presupusul an de naștere al strămoșului eminescian Imin(u), de la supranumele (porecla) căruia va lua patronimul Iminovici.

1705. *Banat.* Data prezumtivă de naștere a lui Iovul Iminovici, viitor preot, fiul lui Imin(u), de la al cărui nume se va forma paronimul Iminovici.

1710. *Banat.* Data ipotetică de naștere a celui de-al doilea fiu al lui Imin(u), înregistrat în acte ca șerb eliberat.

1715. *Banat.* Anul prezumtiv de naștere al celui de-al treilea fiu al lui Imin(u) din Banat, consemnat de conscripțiile școlare din Blaj drept cetățean liber.

1726. *Urbariul* (recensământul general al Blajului, care, pe atunci, era un amărât de sat calvinesc) nu menționează printre zilierii și iobagii săi niciun ins cu numele de Iminovici.

1730. Anul probabil al hirotonisirii lui Iovul al lui Imin(u) devenit, prin sârbizarea numelui, Iovul Iminovici. Momentul nașterii patronimului Iminovici.

1735. *Banat.* Anul probabil de naștere al lui Petru (Petrea) Iminovici, tatăl lui Vasile Iminovici și bunicul căminarului. Posibil fiu al lui Iovul Iminovici sau al unuia dintre cei trei frați Iminovici, stabiliți în Blaj.

Într-o schemă (pusă sub semnul unor corecții), Ion Roșu redă arborele genealogic al strămoșilor lui Eminescu, din care sintetizăm:

Imin(u) din Banat

? 1675

↓ *Iovul Iminovici (preot)*

? 1705

↓ *Petru (Petrea) Iminovici*

1735-1811

↓ *Vasile Eminovici (bunicul poetului)*

1778-1844

↓ *Gheorghe Eminovici (tatăl poetului)*

↓ *Mihail Eminovici (Eminescu)*

1850-1889 (vezi Ion Roșu, *op. cit.*, p. 145)

Originea poetului dinspre mamă este mult mai certă. Aceștia se trag din ținutul Hotinului, de unde au venit pe meleagurile Moldovei. Cel dintâi identificat documentar a fost Ion (Iov) Iurașcu din satul Brătini (Dorohoi), tatăl stolnicului Vasile Jurașcu (1778-1889).

Indiferent de locul unde au viețuit în decursul timpului, strămoșii lui Eminescu aparțin, cu certitudine, pământului românesc. Fie că acesta se numește Banat, Moldova, Ardeal, Maramureș sau Dobrogea, poetul aparține pământului din care s-a născut întregul neam românesc, lucru dovedit prin întreaga sa viață și operă, ce se identifică cu cea a poporului său.

Mihai Eminescu în memoria timpului

*Trecut-au anii și...
încă mulți vor trece*

Povestea familiei Eminovici se leagă de Moldova. Începe cu anul 1735, anul probabil de naștere al lui Petrea/Petru Eminovici, tatăl lui Vasile Eminovici și bunicul căminarului Gheorghe Eminovici, primul dintre strămoșii poetului stabiliți pe meleagurile Moldovei, venit din Transilvania.

1736

Se naște Aglaia, soția lui Petrea Eminovici, străbunica poetului (m. 1818).

1741

Se naște George Iminovici, fiul unuia dintre cei trei frați Iminovici, așezați la Blaj.

1742

Se naște Pavel Iminovici, fiul unuia dintre cei trei frați Iminovici, așezați în Blaj.

1745

Se naște Iosif Iminovici, fiul lui Iovul Iminovici, elev la Blaj.

1747

Recensământul Blajului pe anul 1747 atestă existența mai multor persoane cu numele de Iminovits: Iovul, Pavel, Szalavestru, Silvia cu frații săi, Ioana și Petru (probabil străbunicul poetului). Aceste consemnări pot fi dovada că de aici au plecat spre Moldova strămoșii lui Mihai Eminescu.

1748

Se naște Ioan Iminovici, la Blaj (?), posibilul fiu al lui Vasile Iminovici Rați.

1750

Anul prezumtiv de naștere al lui Ion (Iov) Jurașcu, tatăl stolnicului Vasile Iurașcu, bunicul lui Mihai.

1755

În catalogul Școlii din Blaj sunt înmatriculați patru elevi cu numele de Iminovici. Acest fapt îndreptățește ideea originii ardelenene a ramurii Iminovici.

1780

Se naște, în satul Călinești, Vasile Eminovici, fiul lui Petrea și al Agafiei, tatăl lui Gheorghe Eminovici și bunicul lui Eminescu (m. 1844). Este primul dintre strămoșii poetului atestat pe meleagurile Moldovei. După Ion Roșu, data nașterii ar fi 1778, iar locul Blaj.

Se naște, în localitatea Dolhasca, Vasile Iurașcu, bunicul dinspre mamă al lui Eminescu (m. 1856).

1784

Se înființează prima condică de stare civilă din Călinești, în care apare numele de Eminovici.

1785

Este anul de naștere al Paraschivei Donțu, care va deveni soția lui Vasile Iurașcu, mama Ralucăi Eminovici și bunica poetului.